

JOLITA STEPONAITIENE

GRĮŽĘ IŠEIVIJOS ARCHYVAI NACIONALINĖJE MARTYNO MAŽVYDO BIBLIOTEKOJE

Dar prieš kelis metus Nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka savo skaitytojams galėjo pateikti tik vieną kitą didesnį ar mažesnį išeivijos mokslininkų ir veikėjų dokumentų fondą. Kas lankosi bibliotekos rankraštyne, žino tautosakininko Jono Balio (F 168), istoriko Zenono Ivinskio (F 29), rašytojo Jono Griniaus (F 58), kalbininko Antano Salio (F 111), visuomenės veikėjo Jono Šliūpo (F 1) archyvus, nedidelį Lietuvių emigrantų Amerikoje fondą (F 28). Visiems šioms fondams būdinga tai, kad jų chronologinės ribos „atsimuša“ į 1940—1944 metus. Į vakarus paštraukę mokslininkai, visuomenės veikėjai savo veiklos nenutraukė: dirbo, rašė, kūrė, o kartu ir kaupė savo archyvus. Ne vieno jų paskutinė valia buvo gražinti jų gyvenimo darbo vaisius į Lietuvą, kai ji bus laisva.

Štai jau pora metų, kai į biblioteką siunčiama ne tik emigrantų literatūra, bet ir išeivijos rankraštinių palikimas. Pavieniai dokumentai — daugiausia įvairių asmenų laišakai — jungiami į jau minėtąjį Lietuvių emigrantų fondą (F 28). Šiame fonde anksčiau buvo tik Amerikos lietuvių dokumentai. Dabar jo geografinės ir chronologinės ribos prasitęsi.

Pirmasis žymus archyvas, kurį bibliotekai perdavė Liucija Jurgutytė-Baldauf, — tai kalbininko Prano Skardžiaus (F 175) tiksliau sakant, Prano Skardžiaus surinkta parengiamoji jo darbų medžiaga. Filologijos daktarė Liucija Jurgutytė-Baldauf, Prano Skardžiaus mokinė, dabar gyvena netoli Miuncheno. Jai Prano Skardžiaus dokumentus po profesoriaus mirties perdavė jo našlė Bronė Skardžiuviene. Didžiąją archyvo dalį sudaro P. Skardžiaus išrašai iš įvairių šaltinių lietuviškų žodžių etimologijai rinkti. Atskirai minėtinas darbas „Dvikamieniai lietuvių asmens vardai. Jų kilmė, daryba, reikšmė ir likimas“, taip pat kortelės; moterų vardai, vienvardžiai, trumpiniai vardai ir kitos. Beje, kartelės šiose kortelėse suskirstytos pagal priesagas. Svarbu, kad išliko tos, kuriose surašyti P. Skardžiaus užrašuose vartotų santrumpų paaiškinimai. Praėjusią vasarą P. Skardžiaus archyvą papildė iš Čikagos atsiužta „Rašybinio lietuvių kalbos žodyno“ rankraščio kopija (originalas saugomas Lituanistikos mokslo ir kultūros centre Čikagoje). P. Skardžiaus archyvą galėsime papildyti Nacionalinės bibliotekos rankraštyne esančiais jo dokumentais (2 straipsniais ir 1 laišku).

Dar visai neseniai Alina Grininė, rašytojo Jono Griniaus našlė, Lietuvos nacionalinei bibliotekai perdavė profesoriaus Antano Maceinos archyvą (F 181). Tai tik dalelytė A. Maceinos rankraštinių palikimo, nes jo archyvus saugomas Romos Katalikų Mokslų akademijoje. O bibliotekai perduota tai, kas liko po jo mirties. A. Maceina mažai rašė ranka, todėl archyvą daugiausia sudaro mašinraščiai, mašinraščiai su rankraštinais pataisymais, mašinraščių nuorašai. Iš didesnių A. Maceinos darbų, esan-

čių archyve, minėtina parengiamoji medžiaga, t. y. straipsniai „Pilnutiniams demokratijos pagrindams“ ir monografijai apie rezistencinės politinės veiklos dalyvį, literatūros specialistą Juozą Brazaitį. Archyve gausu A. Maceinos straipsnių. Bibliotekos Lituaniistikos skyriuje esanti „Personalių kartoteka“ nuolatos pasipildo; todėl visa informacija apie tai, kurie A. Maceinos straipsniai, eilėraščiai buvo publikuoti, — tai tik laiko klausimas. Pagrindinės straipsnių temos šios: filosofija-asmuo-istorija, žmogus, Dievas, tremtis, kalba. Galima paminėti ir A. Maceinos recenzijas, ypač Kazimiero Bradūno knygos „Pokalbiai su karaliumi“ ir eilėraščių ciklo „Užeigoje prie Vilniaus vieškelio“.

A. Maceina žinomas ir kaip ateitininkų veikėjas. Archyve yra medžiagos, pasakojančios apie šią jo veiklą: tai kalbos, pasakytos išeivijos ateitininkų susirinkimuose; straipsniai ateitininkijos tema. Dar viena dokumentų grupė — A. Maceinos paskaitos ir pamokslai. Pamokslai — tai atskiro tyrinėjimo laukiantys rankraščiai. Kiek teko kalbėtis su A. Maceinos vaikais, jiems nėra žinoma, ar jis tuos pamokslus skaitė pats, ar fik rengė, nors ant rankraščių paties A. Maceinos ranka užrašyta: „Pamokslas skaitytas...“, ir nurodyta, kada ir kur.

Išlikusioje A. Maceinos korespondencijoje — susirašinėjimas su redakcijomis, kitomis organizacijomis, asmenimis. Iš siuntėjų ir adresatų galima išskirti jau minėtąjį Juozą Brazaitį, poetą Kazimierą Bradūną, vyskupą Vincentą Brizgį, literatą Joną Grinių, istoriką Zenoną Ivinskį, Ateitininkų federacijos vadą Petrą Kisielių, prelatus Mykolą Krupavičių ir Ladą Tulabą, marijonų kunigą Juozą Vaišnorą, Adolfą Damušį, Vytautą Vaitiekūną.

Beje, A. Maceinos archyve yra ir pavienių Lietuvos fronto, VLIK'o ir kitų organizacijų dokumentų.

Kalbant apie patį archyvą, dar galima pridurti, kad jo chronologinės ribos apima 1944—1987 metus. Archyve yra A. Maceinos paskaitų, straipsnių vokiečių kalba. Tiesa, jų nedaug.

Visiškai kitoks yra Antano Saulaičio archyvas. Antanas Saulaitis buvo žinomas skautų veikėjas. Pasitraukęs į Vakarų, jis rūpinosi suburti lietuvių skautus. Todėl tai yra ne vien A. Saulaičio asmeninis archyvas (F 179), bet ir skautų organizacijos tremtyje 1945—1955 metų archyvo dalis. 1945—1949 m. A. Saulaitis buvo Lietuvos skautų sąjungos tarybos narys, redagavo LSS vadovybės „Biuletinį“, todėl nenuostabu, kad pas jį buvo ir archyvas. Šį archyvą sudaro Sąjungos tarybos susirašinėjimas su tarptautinių skautų organizacijų vadovybėmis, LSS pirmijos bylų sąrašai, posėdžių protokolai, skautų asmens duomenys, anketos, tuntų sąrašai. Atskirai minėtina 1948 m. vykusios jubiliejinės III tautinės stovyklės Alpėse medžiaga, Haunsteteno gimnazijos lietuvių skautų draugovės dokumentai, LSS „Biuletenio“ straipsnių rankraščiai. Gausu LSS susirašinėjimas. Galima išskirti LSS tarybos pirmininko Kazimiero Palčiausko korespondenciją. Tarp siuntėjų ir adresatų — gerai žinomų išeivijos veikėjų pavardės: Vytauto Cepo, inžinieriaus Jurgio Gimbuto, kunigo Stasio Ylos, Antano Krauso, marijonų kunigo Juozo Vaišnoro, Broniaus Kviklio, Aleksandro Ružanovo. Kaip jau minėta, šis archyvas labai susipynęs su A. Saulaičio asmeniniais dokumentais, todėl reikėtų paminėti

A. Saulaičio rinktą skautystės vadovėlio medžiagą, įvairioms redakcijoms siųstų straipsnių rankraščius. Gausus A. Saulaičio susirašinėjimas. Be jau minėtų adresatų ir siuntėjų pavardžių, galima išskirti ir kiek mažiau žinomas kunigo Petro Bālčiūno, Petro Jurgėlos, Dominikos Kesiūnaitės, „Mūsų kelio“ redaktoriaus A. Kerelio, dailininko K. Žilinsko pavardes.

Šiame archyve tyrinėtojai ras Lietuvių tremtinių draugijos dokumentų, Lituanistikos kursų komiteto medžiagos, mokytojos Onos Saulaitienės dokumentų. Nors dauguma šio archyvo dokumentų yra mašinraščiai, tačiau ražuoti mašinraščiai, tačiau vertinga: jų gausi informacija — tai skautų organizacijos suburiamojo laikotarpio (1946—1948 m.) medžiaga, atskleidžianti ir jos ryšį su kitomis išeivijos organizacijomis, ir periodinių leidinių rengimą.

Apibendrinant galima pasakyti, kad gaunama medžiaga papildo jau turimą ir padeda geriau pažinti lietuvių išeivijos gyvenimą. Tikimės, kad rankraštyne medžiagos ras ir knygos tyrinėtojai.

Nacionalinė Martyno
Mažvydo biblioteka

Įteikta 1993 m.
balandžio mėn.